

TOTEUTU- MATTOMIEN KATASTROFIEN MAA

KIMMO RENTOLA: STALIN JA SUOMEN KOHTALO 1939, 1944, 1948, 1950. OTAVA 2016, 240 SIVUA.

KIMMO Rentolan kirja on kertomus siitä miten Suomi selvisi, vaikka se toistuvasti sanoi Stalinille ei. Rentola nojaa aikaisempaan tutkimukseen, mutta hyödyntää samalla laajaa uutta arkistomateriaalia. Suomen ja Venäjän arkistoyhteistyön anti on merkittävä. Saatoin todeta tämän, kun järjestin Moskovassa 2003 illallisen Venäjän turvallisuuspalvelun FSB:n arkistonhoitajalle V.S. Hristoforoville ja suomalaisille historioitsijoille, joiden joukossa oli myös Rentola. Silti kirjoittaja haluaa korostaa, että neuvostotiedustelu täytyy usein tutkia kuin antiikkia tai varhaiskeskiaikaa, päättelemällä hentojen indisioiden pohjalta.

Rentolan löytämät faktat ovat kuitenkin vankkoja. On häkellyttävää, että Stalin halusi itse tehdä johtopäätökset tiedustelijoidensa alkuperäisten raporttien pohjalta. Suomen onneksi generalissimus luotti talvisodan loppuvaiheessa Pariisiin agenttiinsa, joka liioitteli Suomelle tulossa ollutta apua, kun taas Lontoon agentin sanoma oli päinvastainen. Lisäksi britit harhauttivat tiedoilla Bakun öljykenttien pommitamisesta.

Kuten Rentola toteaa, Stalinin poliittisen taidon olennaisinta ainesta oli kyky äkkikäänteisiin. Tällaiseen päättyi talvisota, josta ulkoministe-

ri Vjatšeslav Molotov myöhemmin syytti ruotsalaisia.

KÄSITELLESSÄÄN Stalina Suomen kohtaloissa talvisodan, jatkosodan päättymisen sekä yya-sopimuksen yhteydessä Rentola korostaa Ruotsin merkitystä. Stalin suhtautui ”hämmästyttävän kunnioittavasti” Ruotsiin, jota sen toki ei tarvinnut pelätä. Suomen länsinaapuri oli Ruotsi, ei Saksa.

Ruotsin johdon arviot Suomesta olivat kesän 1944 ratkaisutaistelujen yhteydessä kuitenkin ”alentuvan myötämielisen kevytmielisiä”. Kabinettsihteeri Boheman totesi brittilähettiläälle, että ”parasta mitä Ryti voisi tehdä olisi ampua itsensä”. Stalin raivostui kun hänelle selvisi, että ruotsalaiset olivat joutaneet häntä harhaan, ja että suurhyökkäys ja vaatimus ehdottomasta antautumisesta ajoivat Suomen sotilasliittoon Hitlerin kanssa. Silti Rentola korostaa, ettei Suomi olisi päässyt irti sodasta sillä tavalla kuin se lopulta pääsi ilman Ruotsia ja sen olemassaoloa. George F. Kennanin sanoin ratkaisevaa oli Suomen kyky vastarintaan ja Ruotsi.

Kun sota oli voitettu ja uusi kylmä sota oli alkanut, Stalin ymmärsi, että oli hänen oman etunsa mukaista olla tönimättä Ruotsia yhtään lähemmäksi. Ja taas Stalin vaihtoi raitteelta toiselle aivan kuin talvisodan ratkaisussa, kun hän sai ”siedettävän sotilassopimuksen”.

Stalinin rytmivaihdos 1948 siirsi Suomen paikkaa geopolittisesti ja symbolisesti. Brittidiplomatian slangilla ilmaistuna Suomi ei jäänyt Transcurtainiaan. Ratkaisu osoittautui pitkäaikaiseksi, vaikka Stalin oli tarkoittanut sen toistaiseksi.

Paasikiven kieltäytyminen Stalinin kutsusta matkustaa Moskovaan syksyllä 1947 jää Suomen poliittiseen historiaan. Hän vetosi korkeaan ikäänsä (77 vuotta), mutta myös ”matkan aiheuttamaan mielialojen rauhattomuuteen”. Brittilähettilään arvio Paasikivestä on arvostava: ”Miten fyysisesti ja moraalisesti kova tämä vanha mies on.” Presidentti totesi elokuussa 1948 Hertta Kuusiselle, että jos Neuvostoliitto haluaa tehdä Suomelle saman kuin Tšekkoslovakialle, ”heidän pitää ensin tappaa puoli miljoonaa ja minut”. Paasikivi ei merkinnyt tätä päiväkirjaansa, mutta *Gerta Otona* (Kuusinen) välitti sen Moskovalle, minne viesti olikin tarkoitettu.

Rentola vertaa Paasikiveä Maoon, joka hänen mukaansa oli Paasikiven koulukuntaa: suostui, mutta tiesi arvonsa ja varjeli oleellisinta.

TIEDUSTELUN merkitys ratkaisevana tiedonlähteenä on kirjan kantava teema. Moskova sai tärkeimmät tiedot ennen talvisotaa Suomesta brittien Helsingistä lähettämistä salasähkeistä. Britit viestittivät muun muassa Mannerheimin ”erittäin luottamuksellisen kannan Hänen majesteettinsa hallitukselle”, että Suomen täytyisi antaa periksi ja luovuttaa tukikohtia. Tämä mielipide saavutti Stalinin saman tien. Mutta kun Neuvostoliitto hyökkäsi, ”pessimisti Mannerheim tarttui marsalkan sauvaansa”.

Neuvostotiedustelun sokea piste oli Stalinin terrorin vaikutus Suomen vasemmiston mielipiteeseen. Jatkosodan kuluessa Stalinille selvisi, ettei rauhanetoja saada Suomessa läpi ilman Mannerheimia. Tätä korosti myös Tukholman-lähetti-

läs Aleksandra Kollontai. Rentolan mukaan rauhanprosessin käyteaine oli houkuttelu ja pelottelu annostelu. Se oli myös diplomaatin ammattitaidon mitta. Nikolai Buharinia lainaten kirjoittaja luonnehtii Staliniä nerokkaaksi annostelijaksi, häivähdyksellä sadismia.

Rentola kytkee Suomen kohtalon mielenkiintoisesti Puolaan, nyt kuitenkin eri tavalla kuin 1800-luvulla, jolloin Puolan kapinat vahvistivat lojaalin Suomen asemaa keisarin silmissä. Neuvostosysteemillä oli sapluunansa. Sotaan ryhtyminen edellytti ”avunpyyntöä”, kuten kävi Suomelle 1939. Myös Unkarista ja Tšekkoslovakiasta käännettiin 1956 ja 1968 Moskovan puoleen ja puna-armeija riensi apuun. Sama toistui myös Afganistanissa 1979.

Puolaa ja Suomea yhdistävä kaava oli upseerikunnan vangitseminen ja eliminointi. Talvisodan toisena päivänä Lavrenti Berija käski perustaa leirin 25 000 suomalaiselle. Se olisi ollut Suomen upseerikunnan Katyn, viimeistä vänrikkiä myöten. Puolalaiset upseerit murhattiin talvisodan loppupäivinä.

JATKOSODAN tulos ratkesi Tali-lhantalassa ja varmistui Ilomantissa elokuussa 1944. Stalin ei enää elokuussa voinut pommittaa Helsinkiä, kun hän antoi saksalaisten tuhoata Varsovan puna-armeijan katsellessa päältä Veikselin toiselta rannalta. Tämä Rentolan huomio kytkee taas kerran Suomen ja Puolan kohtalot toisiinsa tavalla, joka on unohtunut Suomessa. Vastaavainen esimerkki Viron suunnalta on Narvan rintama kesällä 1944. Narvan rintaman pitämisen merkitys oli Suomen puolustuksen kannalta rat-

kaiseva. Henrik Meinander luonnehtii sitä Suomen historiantutkimuksen sokeaksi pisteeksi.

Kaikki kiertyy talvisotaan. Stalin jätti syvät jäljet, ja ne näkyvät yhä. Rentola käy läpi Stalinin varhaiset kosketukset Suomeen, muun muassa hänen ja Leninin ensitapaamisen Tampereella 1905 ja osallistumisen Sdp:n puoluekokoukseen marraskuussa 1917. Mutta Stalinille Suomi oli osa limitrofia eli nykyvenäjäksi lähiulkomaita. Vasta talvisota teki Suomesta Stalinin silmissä pohjoismaan. Groteskein esimerkki siitä, että talvisota on jättänyt pysyvän jäljen venäläisiin, on räyhäpöliitikko Vladimir Žirinovskin puuskahdus Sotšin talviolympialaisissa 2014: ”Suomalaiset vihaavat meitä talvisodan takia!” Suomi oli lyönyt Venäjän jääkiekon välierissä presidenttien Niinistön ja Putinin istuessa katsomossa.

Otsikko on lainaus Ruotsin Helsingin-suurlähettilään Ingemar Hägglöfin puheesta vuodelta 1970. Se on muistutus siitä, että historiassa sattumalla, ironialla sekä silkalla tuurilla on merkitystä. Ratkaisevaa Suomen hengissä pysymiselle oli Rentolan mukaan sitkeys ja menestyminen sodankäynnissä sekä siviilitappioiden vähäisyys, vain 2 000 ihmistä. ”Te äidit ja morsiamet” eivät koskaan joutuneet kohtaamaan puna-armeijalaista! Tämä toi riittävää itsetuottamusta ja tarpeellista kunnioitusta Moskovassa. Ruotsin johtavan Suomen tuntijan Krister Wahlbäckin sanoin Stalin maksoi korkean hinnan Viipurista ja Karjalasta. ■

RENÉ NYBERG

Kirjoittaja on valtiotieteiden maisteri ja entinen Moskovan ja Berliinin-suurlähettiläs.